

MUSTAFA BERHAMOVIĆ
Gazi Husrev-begova biblioteka
mustafa.berhamovic@ghb.ba

RISALA O DŽIBRILOVOM POJAVLJIVANJU U LJUDSKOM LIKU AUTORA ABDULAHA BOŠNJAKA

Sažetak

U ovom radu predstavljena je do sada neobrađena risala pod naslovom *Risāla fī bayān tamaṭṭul al-Ġibrīl fī šūra al-bašar / Risala o Džibrilovom pojavljivanju u ljudskom liku*. Risala je napisana na arapskom jeziku, a njen autor je poznati bošnjački znalac šejh Abdulah Bošnjak (ar. ‘Abdullāh Busnawī), u literaturi poznat kao *Šāriḥ al-Fuṣūṣ*, odnosno komentator Ibn Arebijevog djela *Fuṣūṣ al-ḥikam*. U uvodnom dijelu rada nude se opće informacije o autoru i njegovom naučnom i književnom stvaralaštvu. Nakon toga, predstavlja se rukopisni kodeks u kojem je spomenuta risala zapisana. U konačnici, prvi put u domaćoj naučnoj literaturi nudi se arapski tekst risale, zajedno s razlikama prisutnim u ostalim prijepisima, koje su navedene u podnožnim napomenama, te njen integralni prijevod na bosanski jezik.

Gljučne riječi: Abdulah Bošnjak, risala, Džibril, ozrcaljenje (ar. *taġallī*), utjelovljenje (ar. *ḥulūl*), ukazivanje (ar. *tamaṭṭul*), Dihje el-Kelbi.

Uvod

Značajan dio bošnjačke duhovne baštine čini islamska ezoterija, odnosno djela iz oblasti *tesavvufa*, i *tarikata* kao praktična primjena tesavvufa. Da su se na našim prostorima čitala i tumačila djela sufijskih velikana i klasika svjedoči nam naučni opus Abdulaha Bošnjaka, koji je iznjedrio izuzetno značajan komentar djela *Fuṣūṣ al-ḥikam* autora Ibn Arebija.¹ Također, Abdulah Bošnjak je značajan i s aspekta književno-naučnog stvaralaštva Bošnjaka na perzijskom jeziku, jer je na tom jeziku napisao jedan kraći traktat pod naslovom *Tajna jamačnog uvjerenja*.² Pored komentara Ibn Arebijevog djela,

1 Abdulah Bošnjak, *Tumačenje dragulja poslaničke mudrosti: skidanje duvaka s nevjesta božanskih objava na uzvišenim stolicama mozaičke mudrosti*, sv. I-IV, Prev. Rešid Hafizović, Institut „Ibn Sina”, Sarajevo, 2008–2011.

2 Vidi: Abdulah Bošnjak, *Tajna jamačnog uvjerenja*, prev. Mubina Moker, Fondacija „Baština duhovnosti”, Mostar, 2019.

Abdulah Bosnevi tumačio je i stihove perzijskog klasika i sufijskog prvaka Dželaludina Rumija.³

Također, među pisanom zaostavštinom ovog autora pronalazimo čitav niz kraćih ili dužih risala, odnosno poslanica s različitim temama. Jedna takva poslanica, naslova *Risāla fī bayān tamattul al-Ġibrīl fī šūra al-bašar / Risala o Džibrilovom pojavljivanju u ljudskom liku*, bila je predmet našeg interesovanja.⁴ U nastavku ćemo ponuditi opće informacije o liku i djelu Abdulaha Bošnjaka, zatim predstaviti navedenu risalu, njen arapski tekst i integralni prijevod na bosanski jezik.

Kraća biografija autora

Šejh Abdulah Bošnjak (ar. *‘Abdullāh Busnawī*), poznati bošnjački komentator Ibn Arebijeovog *Fuṣūṣ al-ḥikama* i sljedbenik njegova učenja, rođen je u Bosni oko 992/1584. godine.⁵ Pojedini istraživači smatraju da je rođen dosta ranije, jer se na temelju njegovih spisa uviđa da je već 1594. godine sudjelovao u određenim bitkama.⁶ Osnovno obrazovanje stekao je u rodnom mjestu, a usavršio se u Istanbulu. Po okončanju naobrazbe, izvjesno vrijeme proveo je u Bursi, gdje je pristupio u tarikat kod šejha Hasana Kabaduza, koji će ga kasnije imenovati šejhom bajrami-melami derviškoga reda. Kasnije će, po povratku s hadža, izvjesno vrijeme boraviti u Damasku, u blizini Ibn Arebijeovog turbeta, proučavajući njegova djela. Nakon boravka u Šamu odlazi u Konju, gde je proveo posljednje godine svoga života i umro 1053/1644. godine. Po vlastitoj oporuci sahranjen je pored Sadrudina Konjevija, također Ibn Arebijeovog učenika i komentatora njegova *Fuṣūṣa*.⁷

Abdulah Bošnjak bio je izuzetno plodan autor i komentator koji predstavlja prvaka islamske filozofije i sufizma.⁸ Njegovo stvaralaštvo nastalo na

3 Vidi npr.: Emrah Seljaci, „*Šerh-i Cezāre-i Mesnevī: Poetski komentar Mesnevije Abdulaha Bosnevija*”, *Živa baština – časopis za filozofiju i gnozu*, vol. XI, br. 38, Fondacija „Baština duhovnosti”, Mostar, 2025., str. 68-79; Mehmet Özdemir, „Bosnali Abdullah Efendi’nin „*Šerh-i Beyt-i Mesnevī’si*””, *The Journal of Academic Social Science Studies*, br. 62, Elazığ, 2017., str. 171-181.

4 Prilikom pronalaska rukopisnih primjeraka risale pomoć su mi pružile uvažene kolege dr. Emir Demir i mr. Emrah Seljaci, na čemu im se iskreno zahvaljujem.

5 Džemal Čehajić, „Šejh Abdulah Bošnjak ‘Abdi’ bin Muhamed al-Bosnevi (um. 1054/1644)”, *Zbornik radova Islamskog teološkog fakulteta u Sarajevu*, br. 1, Sarajevo, 1982., str. 75.

6 Vidi: Nusret Čolo, „Šarihul-fusus – Abdullah Bosnevi (k.s.)”, *Znakovi vremena*, vol. 7, br. 25, Naučnoistraživački institut „Ibn Sina”, Sarajevo, 2004., str. 181.

7 Dž. Čehajić, „Šejh Abdulah Bošnjak” str. 75.

8 Vidi: Safvet-beg Bašagić, *Bošnjaci i Hercegovci u islamskoj književnosti*, prir. Lejla Gazić, BZK Preporod, Sarajevo, 2007., str. 59; 200-205; 210-214; 268; 271; 390-391.

arapskom, osmanskome turskom i perzijskom jeziku tematski se može podijeliti u četiri grupe, i to na tesavvufska djela, djela iz oblasti tefsira, književnosti i djela različitih tema. Bošnjakova djela klasificirana u navedene grupe detaljno je predstavio Nusret Čolo u svom radu o Abdulahu Bošnjaku.⁹

O risali Abdulaha Bošnjaka

Abdulah Bošnjak autor je risale koja nosi naslov *Risāla fī bayān tamattul al-Ġibrīl fī šūra al-bašar* (Risala o Džibrilovom pojavljivanju u ljudskom liku). U pojedinim rukopisima naslovljena je kao *Risāla fī tamattul al-Ġibrīl fī šūra al-bašar* ili pak *Itbāt tamattul Ġabrā'īl 'alayhi as-salām fī šūra al-bašar as-sawiyy bi an-naṣṣ al-Qur'ānī*, što je, po svemu sudeći, bio izbor različitih prepisivača. Prijepis ove risale na arapskom jeziku pronalazimo u sljedećim rukopisnim kodeksima:

1. Süleymaniye Kütüphanesi, Carullah Koleksiyonu, no. 2129, fol. 189b-191a
2. Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi Koleksiyonu, no. 2864, str. 76-86
3. Süleymaniye Kütüphanesi, Haşim Paşa Koleksiyonu, no. 21, fol. 37a-40b
4. Milli Kütüphane, Ankara Adnan Ötügen İl Halk Kütüphanesi Koleksiyonu, no. 06 Hk 2144/10, fol. 38a-40a

Pored navedenih, u rukopisima pronalazimo i njen prijevod na osmanski turski jezik, i to u sljedećim kodeksima:

1. Süleymaniye Kütüphanesi, Carullah Koleksiyonu, no. 2129, fol. 191b-193a
2. Süleymaniye Kütüphanesi, Nafiz Paşa, no. 509¹⁰

Za potrebe ovoga rada koristili smo prvi navedeni rukopisni kodeks, koji je istovremeno i autograf, kako to saznajemo na osnovu bilješke upisane na uvodnoj foliji, koja glasi: *Ispisano rukom autora Abdi Efendije, komentatora Fuşuşa, izabranika i potpunog čovjeka, gnostika i onoga koji se Bogu približio*.¹¹ U njemu je sadržano 37 Bošnjakovih risala. Kodeks ima ukupno 193 lista, dimenzija 29,8 x 18,4 cm (22,5 x 9,8 cm). Pisan je *nasta'liq* pismom, u 22 reda, sa mjestimičnim odstupanjima. Osnovni tekst napisan je crnim, dok su naslovi djela, kao i pojedini dijelovi teksta ispisani crvenim mastilom. Pri-

---

9 Vidi: N. Čolo, „Şarihul-fusus – Abdullah Bosnevi (k.s.)”, str. 186-200.

10 Transliteracija turskog teksta ove risale publikovana je u: Bekir Tatlı, „Fusûsu'l-Hikem Şârihi Abdullah-ı Bosnevî'ye (ö. 1054/1644) Ait Bir Risâle: er-Risâle fî Temessüli Cibrîl”, *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, VI/15, İstanbul, 2005., str. 303-310.

11 Süleymaniye Kütüphanesi, Carullah Koleksiyonu, no. 2129, fol. 1a.

jepis posjeduje originalnu folijaciju i kustode. Uvezan je u kožni uvez smeđe boje, sa utisnutom rozetom.

U navedenom kodeksu *Risala o Džibrilovom pojavljivanju u ljudskom liku* zapisana je na četiri stranice. Na kraju njenog prijepisa ubilježen je datum 25. safer 1039., tj. 14. oktobar 1629. godine.¹² Nakon toga, autor je u nastavku uvrstio i njen prijevod na osmanski turski jezik.¹³

Također, uvidom u rukopisnu građu saznajemo da se ovom temom, tj. pojmom ukazivanja (ar. *tamattul*) bavio i poznati osmanski historičar, pjesnik i šejhul-islam Šemsuddin Ahmed b. Sulejman b. Kemal-paša, poznat i kao Kemalpaša-zade (um. 1534).¹⁴ On je na arapskom jeziku napisao risalu naslova *Risāla fī taḥqīq at-tamattul*.¹⁵

Abdulah Bošnjak risalu počinje zahvalom Uzvišenom Allahu i blagoslovom poslaniku Muhammedu, a.s., te njegovoj porodici, drugovima i duhovnim nasljednicima. U risali se tematizira sufijско razumijevanje prirode Božanskog ozrcaljenja na Njegovim stvorenjima, te Džibrilovo pojavljivanje u savršenom ljudskom liku. Također, autor navodi da se melek Džibril ukazivao ljudima u ljudskom obliku, što je potvrđeno Kur'anom i hadisom.

Također, ističe i to da je u kur'anskom ajetu navedeno ukazanje meleka Džibrila Merjemi u obliku čovjeka.¹⁶ Kao drugi dokaz koriste se hadisi u kojima je navedeno da se Poslaniku Džibril pojavio u liku njegovog ashaba po imenu Dihje el-Kelbi, kada su ga ostali ashabi vidjeli kao čovjeka. Ovim se naglašava da je Poslanik, a.s., imao posebno duhovno znanje o suštini tog viđenja, dok su prisutni vidjeli samo njegov vanjski oblik, tj. lik ashaba Kelbija.

S obzirom na to da je Dihje ličnost koja se najčešće uzima za primjer u risali, smatramo bitnim navesti neke hadise u kojim se on spominje. U hadisima se navodi da je Džibril dolazio Poslaniku, a.s., sa Objavom u liku ashaba po imenu Dihje b. Halifa el-Kelbi. Dihje je bio prepoznatljiv i poznat među svojim drugovima po izrazitoj ljepoti. Imam Ahmed u *Musnadu* bilježi hadis od Abdullaha b. Omera da je Džibril, a.s., dolazio Poslaniku, a.s., u liku as-

12 Ibid., fol. 191a.

13 Ibid., fol. 191b-193a.

14 Detaljnije o autoru vidi: Şerafettin Turan, „Kemalpaşazâde”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, sv. 25, Ankara, 2022., str. 238-240.

15 Neki od rukopisnih primjeraka ove risale su: Milli Kütüphanesi, Milli Kütüphanesi Yazmalar Koleksiyonu, no. 06 Mil Yz A 427/2; Erzurum Kütüphanesi, Erzurum Basmalar Koleksiyonu, no. 3521; Süleymaniye Kütüphanesi, Laleli Koleksiyonu, no. 3653/2; Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih Koleksiyonu, no. 5381/10; Atıf Efendi Kütüphanesi, Atıf Efendi Ek Koleksiyonu, no. 1292/16; Köprülü Kütüphanesi, Fazıl Ahmed Paşa Koleksiyonu, no. 1014/4.

16 Vidi: Kur'an, XIX:17.

haba Dihje.¹⁷ U drugoj predaji od Ibn Omera prenosi se da je: „Došao Džibril Poslaniku, a.s., u liku Dihje el-Kelbija, ashaba poznatog po lijepom izgledu.” Džibrilovo pojavljivanje u njegovom liku ukazuje na ljepotu izgleda Džibrila, a.s.¹⁸

Muslim u svom *Šaḥīḥu* i Tirmizi u svom *Sunanu* bilježe hadis od Džabira, r.a., da je Allahov Poslanik, a.s., rekao: „Pokazani su mi Vjerovjesnici i Musa je bio vitak čovjek, kao da je od ljudi iz Šenua. Vidio sam Isaa, sina Merjeminog i on je najsličniji Urvetu ibn Mes‘udu. Vidio sam Ibrahima a.s. i on je najsličniji vašem drugu (tj. Muhammedu, a.s.). Vidio sam Džibrila a.s., a on je najsličniji Dihji,” a u drugom rivajetu: „Dihji ibn Halifi.”¹⁹ Također, Aiša, r.a., je vidjela Poslanika, a.s., kako je stavio svoju ruku na grivu konja Dihje el-Kelbija i obraćao mu se. Nakon što ga je pitala o tome, on joj reče: „Ovo je Džibril i on ti šalje selam.”²⁰

Jedan od bitnijih dijelova teksta risale temelji se na učenju sufijskog pjesnika i gnostika Ibn al-Fāriḍa.²¹ On koristi primjer Džibrilovog pojavljivanja u liku Dihje kako bi pojasnio razliku između ozrcaljenja (ar. *taḡallī*)²² i utjelovljenja (ar. *ḥulūl*).²³ Ibn al-Fāriḍ tvrdi da se Džibril nije stopio s Dihjinim bićem, već se pojavio u liku iz svijeta mašte, koji je bio sličan liku spomenutog ashaba. Po istoj logici, kada se Bog, dž.š., ozrcaljuje na stvorenjima, On se ne stapa s njima niti se utjelovljuje u njih. Posebno se potencira da je ozrcaljenje Boga, dž.š., u stvorenjima daleko od Njegovog utjelovljenja u njih, isto kao što je Džibrilova manifestacija u ljudskom liku daleka od utjelovljenja u liku Dihje.

Autor risale dodatno potkrepljuje svoje tvrdnje primjerima iz sufijskog učenja o sposobnostima odabranih ljudi koji su uspjeli osloboditi svoju dušu od vezanosti za materijalni svijet i tijelo (ar. *arbāb al-insilāḥ*). Dalje spominje da duhovno napredni ljudi mogu ostaviti svoje fizičko tijelo i poprimiti lik druge osobe ili se pojaviti u duhovnim oblicima u zemlji stvorenoj od ostatka

17 Ali Muhammed es-Sallabi, *Vjerovanje u meleke*, prev. Edin Redžepagić; Fuad Preljević, El-Kelimeh, Novi Pazar, 2022., str. 122.

18 Ibid., str. 42.

19 Umer Sulejman El-Eškar, *Svijet meleka*, prev. Semir Rebronja, El-Kelimeh, Novi Pazar, 2007., str. 18.

20 Ibid., str. 40.

21 O njemu vidi: Šamsuddīn Muḥammad b. Aḥmad b. ‘Utmān aḍ-Ḍahabī, *Siyar a’lām an-nubalā’*, sv. 22, ur. Baššār ‘Awwād Ma’rūf; Muḥyī Halāl as-Saruḥān, Mu’assasa ar-Risālah, Bayrūt, 1417/1996., str. 368-369.

22 Vidi: Kenan Čemo, *Rječnik sufijsko-tarikatskih izraza*, Bookline d.o.o., Sarajevo, 2022., str. 215.

23 Ibid., str. 90.

ilovače, kako je to opisao Ibn Arebi u svom djelu *Mekanska otkrovenja*.²⁴ Kao dokaz za ovo Abdulah Bošnjak navodi priču šejha Evhaduddina Kirmānija,²⁵ prema kojoj je njegov šejh privremeno napustio svoje tijelo i poprimio lik drugoga. Analogno tom primjeru autor zaključuje da, ako duhovno napredni čovjek može privremeno preuzeti lik druge osobe bez stapanja s njom, onda je i pojava Džibrila u ljudskom obliku čista manifestacija, a ne utjelovljenje. Isto se može primijeniti i na ozrcaljenje Boga, dž.š., koji je apsolutno čist od utjelovljenja.

Autor u nastavku opisuje tri načina na koja se melek Džibril može pojaviti i prenositi Objavu. Prvi način je njegovo pojavljivanje u obliku mašte, drugi način je njegovo pojavljivanje u stvarnom, postojećem obliku, i treći je da se melek spusti na srce Poslanika, pa on bude svjestan, te na srcu osjeti spuštanje Objave. Za svaki od načina Abdulah Bošnjak je naveo pojašnjenja i primjere.

Nakon svega iznesenog, autor zaključuje da Džibrilovo pojavljivanje u čovječijem liku nije utjelovljenje u njemu. Utjelovljenje bi značilo da se biće ili božanstvo u potpunosti stopilo s fizičkim tijelom. Umjesto toga, u tekstu se koristi metafora (o)zrcaljenje. Bog, dž.š., se zrcali u ogledalima stvorenja, što znači da se Njegova moć i prisutnost odražavaju kroz njih, a da se On sam nikad ne utjelovljuje. Na isti način i Džibril se manifestira, ali se ne utjelovljuje u stvorenjima. Ova razlika služi kao dokaz da je Božansko zrcaljenje uzvišeno i čisto, te da je potpuno iznad koncepta utjelovljenja.

U nastavku rada donosimo kritički tekst risale baziran na autografu. Pojedine razlike prisutne u ostalim prijepisima, koje smo uočili tokom komparativne analize, naveli smo u podnožnim napomenama. Po okončanju kritičkog teksta, uvrstili smo integralni prijevod risale na bosanski jezik.

Izvorni tekst

[fol. 189b]

[1] الحمد لله الذي تجلى على الاعيان المعدومة في الغيب المجهول وظهر في كل عين من اعيان الممكنات [2] بحسب الفيض المقبول الذي تنزهت سياحة²⁶ احديته عند تجليه على الخلائق المستهلكه في قبضة [3] الاحديته عن الاتحاد والحلول و تقدست حمى وحدته عند انبساط²⁷ نور ظهوره على

24 Usp. Eš-šejhu-l-ekber Muhjuddin Ibn Arebi, *Izbor tekstova iz djela Mekanska otkrovenja*, sv. I, prev. šejh Salih Ibrišević; Ismail Ahmetagić, „Ibn Arebi”, Sarajevo, 2011., str. 46-50.

25 O njemu vidi: Nihat Azamat, „Evhadüddin-i Kirmânî”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, sv. 11, Istanbul, 1995., str. 518-520.

26 Milli Kütüphanesi, Ankara Adnan Ötügen İl Halk Kütüphanesi Koleksiyonu (u nastavku rada: MK): سياحات

27 Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi Koleksiyonu (u nastavku rada: S. HME); Süleymaniye Kütüphanesi, Haşim Paşa Koleksiyonu (u nastavku rada: S. HP): عن انبساط

الاعيان²⁸ الممكنة [4] عن الظرفية والدخول والصلاة والسلام على السيد المكحول بكحل ما زاع البصر عن مشاهدة النور [5] المحمول في القابل والمقبول المنزه عن الزوال والاقول²⁹ محمد وآله وصحبه ورتته من الفحول وبعد [6] فقد ثبت بالنص تمثل جبرائيل في صورة البشر السوي³⁰ لمريم قال الله تعالى فتمثل لها بشرا سويا³¹ و ثبت [7] تمثله للنبي عليه السلام³² في صورة دحية الكلبي و مجيئه اليه بالوحي كما قال عليه السلام³³ بعد انصراف جبرائيل عنه [8] في صورة رجل هذا جبرائيل اتاكم يعلمكم دينكم فلما تقرر عند جمهور اهل الايمان تمثل جبرائيل في صورة [9] دحية ونزوله الى النبي عليهما السلام³⁴ بالوحي الالهى اثبت³⁵ الشيخ العارف المحقق والامام [10] المكاشف المدقق ابن الفارض³⁶ بذلك التمثل الجبرائيلي في صورة دحية سريان الحق في حقائق العالم [11] و صورة و نزه الحق المتجلى فيها عن الحلول لان جبرائيل سلطان العناصر يتمثل في الصور السماوية والارضية [12] التي في حيز الفلك السابع فالصورة التي تمثل فيها جبرائيل من عالم المثال لا وجود لها قبل ظهوره و تمثله فيها [13] اى ما سبق وجود الصورة ظهوره فيها نفى اى صورة اراد ظهوره و تمثله فيها نظر بتوجهه فاذا اظهر فيها [14] لا يتوهم فيها الحلول لان الحلول عن شئين³⁷ موجودين ولا وجود لتلك الصورة المحسوسة قبل ظهور جبرائيل [15] و تمثله فيها فلماذا لا يتوهم الحلول عند تجلى الحق بالتجلى العام لحقائق الممكنات التي هي اعيان معدومة³⁸ [16] لان الاعيان على العدمته³⁹ لا وجود لها والوجود والظهور فيها انما هو للحق ولكن بحسب استعدادها [17] فنزه ابن الفارض الحق المتجلى بالتجلى الوجودي العام على اعيان الممكنات من الحلول واحال معرفة [18] هذا الامر على معرفة تمثل جبرائيل في صورة دحية و مجيئه الى نبينا عليه السلام⁴⁰ بالوحي الالهى واقام الدليل [19] على مدعاه فقال وها دحية وان الامين نبينا بصورته في بدو وحي النبوة اجبرائيل [20] قل لى كان دحية اذ بدا لهدى الهدى في صورة بشرته⁴¹ ها كلمة تنبيه⁴² اى تنبيه الامر تجلى [21] الحق في اعيان الممكنات ومظاهر الموجودات ان جبرائيل الامين جاء نبينا صلى الله عليه و سلم⁴³ متلبسا [22]

[fol. 190a]

بصورة دحية في بدو وحي النبوة قل لى اجبرائيل كان دحية او ظهر لمهدى اصحاب الهداية في صورة [1] بشرية وهي صورة دحية حتى يلزم حلولة فيه ما كان جبرائيل دحية الهزمة للإنكار لان جبرائيل ما دخل [2] وجود دحية وما ظهر بوجوده وان كان في قوته الظهور بجميع الصور⁴⁴ تحت فلك السابع

28 S. HME; S. HP: عن الأعيان

29 S. HME; S. HP: والاقوال

30 S. HME: البشرى السوى

31 Kur'an, XIX:17.

32 S. HME: صلى الله عليه وآله; S. HP: صلى الله عليه و سلم

33 S. HP: عليه وآله السلام

34 S. HP: عليه وآله السلام

35 S. HME: ثبت

36 S. HP: ثبت الشيخ ابن الفارض

37 S. HME; S. HP: الحلول لان الحلول بين شئين; MK: الحلول بين شئين

38 S. HME; S. HP: معلومة

39 S. HME; MK; S. HP: العدمية

40 S. HP: عليه وآله السلام

41 S. HP: بشريته

42 S. HME: فالهاء حكم تنبيه; S. HP: فالهاء كلمة تنبيه

43 S. HP: صلى الله عليه وآله

44 S. HP: تجمع الصور

بل تمثل [3] بصورته وهي الصورة المثالية التي هي غير وجود دحية لان⁴⁵ تلك الصورة من عالم المثال و وجود دحية [4] من عالم الحسّ فاذا علمت أنّ وجود جبرائيل الذي هو وجود مقيد بالنسبة الى وجود الحق اذا تمثل [5] و ظهر في صورة دحية لا حلول فيه تعلم على طريقة اخرى أنّ ظهور الحق في صور الممكنات التي تجلى فيها الحق [6] منزّه عن الحلول فيها وفي علمه عن حاضريه مزية بما هية المرئى من غير مزيته يرى ملكا [7] يوحى اليه وغيره يرى بشرا يرعى لديه⁴⁶ لصحبته اى وفي علم النبي عليه السلام⁴⁷ عن الحاضرين عنده من الاصحاب [8] مزية بماهية المرئى الذي هو جبرائيل من غير مرية لانه صلى الله عليه وسلم⁴⁸ يرى ملكا في صورة دحية يوحى اليه [9] وغيره من الحاضرين يرى بشرا يرعى عنده لصحبته له فالحاضرين ما رأو سوى الصورة البشرية التي تمثل [10] فيها جبرائيل و الرسول صلى الله عليه وسلم⁴⁹ رأى جبرائيل متمثلا له في تلك الصورة فما كانت الصورة غير جبرائيل [11] ولى من اصح الرؤيتين اشارة لتنزّه عن رأى الحلول عقيدتى اى ولى من اصح رؤيتين [12] و هو رؤية رسول الله جبرائيل يوحى اليه اشارة الهية تنزّه عن مذهب الحلول عقيدتى فانه [13] صلى الله عليه وسلم⁵⁰ كان يرى جبرائيل متمثلا بصورة دحية فما كانت تلك الصورة عين دحية [14] و حكم التمثل ان⁵¹ يكون الصورة المشهورة تابعة لظهور جبرائيل فيها فانه سلطان العناصر له ان يظهر في [15] اى صورة اراد ظهوره بها لا تسبق تلك⁵² الصورة ظهوره فيها فلا يتوهم⁵³ الحلول عن جبرائيل وعن الصورة⁵⁴ التي [16] تمثل فيها فلا يتوهم الحلول في تجلى الحق على اعيان الممكنات لأنّ الاعيان على العدمته⁵⁵ والوجود فيها للحق المتجلى [17] والظاهر فيها اعلم⁵⁶ أنّ جبرائيل مقامه سدره المنتهى له ان يظهر في جميع الصور العنصرية السماوية والارضية [18] سواء كانت الصور⁵⁷ مثالية او وجودية و لكن المراد هنا ظهوره بالصورة المثالية كما قال عليه السلام⁵⁸ هذا [19] جبرائيل اتاكم يعلمكم دينكم و قد قال لهم من قبل حين اراد جبرائيل ان يدخل على النبي متمثلا بصورة رجل [20] فمنعوه من الدخول عليه رُتّوه⁵⁹ على الرجل قسماه⁶⁰ اولا بالرجل من أجل الصورة التي ظهر لهم⁶¹ فيها ثم قال هذا [21] جبرائيل فانّ جبرائيل لا يظهر بصورة الرجل الا بالتمثل فيها فالصورة التي ظهر جبرائيل⁶² فيها صورة مثالية تشبه

45 S. HME; MK; S. HP: ان

46 S. HME: يديه

47 S. HME; S. HP: صلى الله عليه وآله وسلم

48 S. HP: صلى الله عليه وآله وسلم

49 S. HP: صلى الله عليه وآله وسلم

50 S. HP: صلى الله عليه وآله وسلم

51 S. HME: اى

52 S. HME: بتلك

53 S. HME; S. HP: ولا يتوهم

54 S. HME; MK; S. HP: بين جبرائيل وبين الصورة

55 S. HME; MK; S. HP: العدمية

56 S. HME; S. HP: والظاهر اعلم

57 S. HME; S. HP: الصورة

58 S. HP: صلى الله عليه وآله وسلم

59 MK: رتّوا

60 S. HME; S. HP: فسما

61 S. HP: ظهرهم

62 S. HME; S. HP: فالصورة التي جبرائيل

[fol. 190b]

[1] الصورة الحسية⁶³ التي اختصت بدحية لا الصورة التي هي عين دحية اعلم ان ارباب الانسلاخ والتجرد [2] من اهل الله يتركون هياكلهم في ارض الدنيا و يتجردون عن صورهم الحسية و يدخلون الارض التي خلقت [3] من فضلة الطينة⁶⁴ التي فضلت من النخلة التي خلقت من فضلة خميرة طينة خلق منها آدم⁶⁵ قال الشيخ رضى الله عنه [4] في الفتوحات⁶⁶ في الباب الثامن اعلم ان الله تعالى لما خلق آدم⁶⁷ الذي هو اول جسم انساني تكوّن وجعله [5] اصلا لوجود الاجسام الانسانية وفضلت من خميرة طينة فضلة خلق منها النخلة فهي اخت لآدم⁶⁸ و هي لنا [6] عمة وسمها الشرع عمة وشبهها بالمؤمن ولها اسرار عجيبة⁶⁹ دون سائر النباتات و فضله من الطينة بعد خلق النخلة [7] قدر السمسة في الحق فمد الله في تلك الفضلة ارضا واسعة الفضا اذا جعل العرش وما حواه في الكرسي [8] والسموات والارضون و ما تحت الثرى والجنات كلها و النار في هذه الارض كان الجميع فيها كحلقة ملقاة [9] في فلاة من الارض انتهى كلامه فاذا اراد واحد من العارفين الدخول لتلك الارض وتجرد عن هيكله وجد [10] على افواه السكك صورا عجيبة النشئ بديعة الخلق فبادر واحد من اهل تلك الارض الى هذا الداخل فيخلع عليه [11] حلته على حسب مقامه فارباب الانسلاخ يظهرون بارواحهم في صور تلك الارض كما نقل بعض العارفين [12] الذي دخل تلك الارض للشيخ محي الدين بن العربي⁷⁰ كما ذكر في الفتوحات في الباب الثامن وكذلك يتجرد اهل الانسلاخ [13] عن هيكله ويدخل في صورة شخص آخر⁷¹ كما دخل شيخ الشيخ اوحده الدين الكرماني في هيكل الامير صاحب [14] مارستان سنجان قال الشيخ رضى الله عنه في الفتوحات⁷² حدّثني اوحده الدين ابن ابي فخر الكرماني [15] وفقه الله قال كنت⁷³ اخدم شيخا و انا شاب فمرض الشيخ و كان في محاره وقد اخذه البطن فكما وصلنا [16] تكريت قلت له يا سيدي اتركني لك⁷⁴ دواء ممسكا من صاحب مارستان سنجان من السبيل فلما رأى احترافي [17] قال لي رح اليه قال فرحت الى صاحب السبيل وهو في خيمته جالس ورجاله بين يديه قائمون⁷⁵ و الشمعة [18] بين يديه و كان لا يعرفني ولا اعرفه فرأني واقفا بين الجماعة فقام اليّ و اخذ يدي و اكرمني و سألني [19] ما حاجتك فذكرت له حال الشيخ فاستحضر الدواء و اعطاني اياه و خرج معي في خدمتي وال خادم بالشمعة [20] بين يديه فخفت ان يراه الشيخ فيخرج فحلفت عليه ان يرجع فرجع فجئت الشيخ و اعطيته الدواء و ذكرت [21] له كرامة الامير صاحب السبيل لي فتبسّم الشيخ و قال لي يا ولدي انى اشفتك عليك لَمَا رايت من احترافك من اجلى [22] فاذنت لك فلما مشيت خفت ان يخجلك الامير بعدم اقباله عليك فتجردت عن هيكلى هذا و دخلت في هيكل ذلك الامير

63 تشبه الحسية: S. HME; MK; S. HP.

64 من فضلت الطينة: MK.

65 من فضلة طينة خميرة آدم خلق منها: S. HME.

66 من فضلة طينة خميرة آدم خلق منها قال الشيخ في الفتوحات: S. HP.

67 آدم عليه السلام: S. HME; MK.

68 آدم عليه السلام: S. HME; MK; S. HP; S. HP.

69 عجيبة: MK.

70 محي الدين العربي: MK.

71 في شخص آخر: S. HP.

72 قال الشيخ في الفتوحات: S. HP.

73 اوحده الدين ابن ابي فخر الكرماني قال كنت: S. HP.

74 اتركني اطلب لك: S. HME; MK; S. HP.

75 ورجاله بين قائمون: S. HME; S. HP; MK; ورجاله بين قائمون.

[fol. 191a]

[1] و قعدت في موضعه⁷⁶ فلما جئت اكرمتك و فعلت معك ما رايت ثم عدت الى هيكلي هذا ولا حاجة لي [2] في هذا الدواء وما استعمله فهذا شخص قد ظهر في صورة غيره فكيف اهل تلك الارض انتهى كلامه فهذا حال [3] اهل الانسلاخ من البشر فهم يظهرون في الصور الروحية النورية⁷⁷ والصور الحسية الوجودية و جبرائيل سلطان العناصر [4] فهو يظهر في الصور السماوية⁷⁸ والارضية العنصرية⁷⁹ سواء كانت تلك الصور صوراً مثالية او صوراً وجودية عينية [5] و يظهر في صور الانفاس الانسانية والخواطر القلبية قال عليه السلام ان روح القدس نفث في روعي ان نفساً [6] لن تموت حتى تستكمل رزقها⁸⁰ اعلم ان ظهور جبرائيل الامين ونزوله في الصور العنصرية على ثلاثة اوجه الوجه الأول [7] ظهوره في الصورة المثالية كما ظهر للنبي عليه السلام⁸¹ في صورة دحية و هي صورة مثالية قال الله تعالى فتمثل لها بشراً سوياً [8] و هذا الظهور على نوعين النوع الأول ان يرى كل من حضر عند النبي عليه السلام⁸² جبرائيل في صورة رجل و لكنهم ما عرفوا [9] انه جبرائيل سوى النبي عليه السلام والنوع الثاني⁸³ ان لا يراه احد غيره صلى الله عليه وسلم⁸⁴ والجه الثالث من الوجوه الثلاثة ظهوره⁸⁵ في صورة وجودية [10] سواء كانت الصورة لشخص معين معروف او كانت لشخص غير معين وغير معروف وهذا الظهور رأى الظهور في الصورة الوجودية ايضا على ثلاثة انواع [11] الأول ان لا يعلم ذلك الشخص ما تفعل به الملك والثاني ان يكون لذلك الشخص علم بالافعال التي تذكر منه [12] ولكنه لا يعلم ان الناطق على لسانه هو الملك الذي يوحي منه الى النبي بل يظن انه في بعض حالات لان الانسان بين القبض والبسط وهذا اذا كان ذلك الشخص انساناً واما اذا ظهر الملك للنبي في صورة جسدية⁸⁶ كانت اعم [41] من الصورة الانسانية سواء كانت الصورة صورة مثالية او صورة وجودية يلقي اليه من الوحي ما نزل به فاذا القى [51] على سمع سمعه واذا القى على بصره يبصر فيحصل له من النظر ما يحصل له من السمع والثالث ان تغلب الملكية⁸⁷ على ذلك [61] الشخص فيؤخذ على الحس فلا علم له ولا شعور لما يظهر منه الملك كالمصروع والوجه الثالث ان ينزل الملك [71] على قلب النبي فيكون وشعور بنزول الملك على قلبه بالوحي واذا عرفت من الوجوه⁸⁸ الثلاثة فاعلم ان جبرائيل [18] عليه السلام يظهر⁸⁹ في صورة مثالية نورية و يظهر في صورة وجودية عينية ولكن المراد هنا ظهوره في صورة مثالية لا وجود لها [91] قبل ظهوره فيها للاستدلال على تنزيه الحق المتجلى في مرايا الاعيان الممكنة و مجال الحقائق

76 و قعدت موضعه: S. HME; MK; S. HP:

77 الروحية والنورية: S. HME; S. HP:

78 في الصورة السماوية: S. HME; S. HP:

79 والعنصرية: S. HME; S. HP:

80 قال عليه وآله عليه السلام: S. HP; وأن روح القدس نفث في روعي فيسألني بموت متى يستكمل رزقها: S. HME: أن روح القدس نفث في روعي يسألني بموت متى يستكمل رزقها

81 عليه وآله السلام: S. HP:

82 عليه وآله السلام: S. HP:

83 عليه وآله السلام والثاني: S. HP:

84 صلى الله عليه وآله: S. HP:

85 والجه الثالث ظهوره: S. HP:

86 الملك الذي يوحي منه إلى النبي في صورة جسدية: S. HME; S. HP:

87 أن الملكية: S. HME; S. HP:

88 هذه الوجوه: S. HME; S. HP:

89 أن جبرائيل يظهر: S. HP:

المعدومة من الحلول [20] فانك اذا عرفت ان ظهور جبرائيل⁹⁰ فى صورة حبية ما هو بالحلول فيها فالتجلى الالهى الذى هو اقدس واصفى من المظهر [21] الجبرائيلى اولى بالتتزيه عن عقيدة الحلول لان الاعيان على العدمية والظهور الذى فى مرايا الاعيان هو ظهور [22] الحق وتجليه فيها وهذا بالنسبة⁹¹ الى التجلى الوجودى العام والتجلى الاقدس المختص بصور المكمل اخرى بذلك والله يهدى من يشاء الى صراط مستقيم.

Prijevod Risale

Hvala Allahu koji se ozrcaljuje na nepostojećim bićima u nepoznatom i nevidljivom svijetu i koji se pojavljuje u svakom biću mogućeg postojanja, shodno Njegovom općeprihvaćenom duhovnom nadahnuću. Njegova putanja Jednosti je ostala čista od sjedinjenja i utjelovljenja prilikom Njegovog ozrcaljenja na stvorenjima koja su se predala stisku Njegove Jednosti. Svetost Njegove Jednosti je iznad utjelovljenja Njegove svjetlosti u bića. Neka je salavat i selam na Prvaka koji oči svoje ukrasi surmom ajeta „Čiji pogled nije skrenuo”⁹² sa gledanja ponesene svjetlosti u njemu koji je primi i u onome što on primi; njemu koji je iznad prolaznosti i čija se veličina ne može opisati riječima; njemu, Muhammedu, njegovoj porodici, drugovima i duhovnim nasljednicima.

A zatim:

Kur’anskim tekstom je potvrđeno da se Džibril ukazao Merjemi u obliku savršenog čovjeka, a Uzvišeni Allah je rekao: „...i on joj se prikazao u liku savršeno stvorena muškarca.”⁹³ Također je potvrđeno i njegovo ukazivanje Poslaniku, a.s., u liku Dihje el-Kelbija, kad bi mu donosio Objavu, kao što je Alejhisselam rekao nakon što se Džibril u liku čovjeka udaljio: „Ovo je Džibril, došao vam je da vas poduči vašoj vjeri.” Kod većine vjernika potvrđeno je da se Džibril ukazao u liku Dihje i da je sišao Poslaniku, a.s., s Božanskom Objavom.

Šejh, istiniti gnostik, prvak izravnog duhovnog otkrovenja Ibn al-Fārid, tvrdio je prožimanje Sveistinitog Boga u stvarnostima i oblicima svijeta kroz primjer Džibrilovog ukazivanja u liku Dihje. A uzvišen je Sveistiniti Bog koji se u njima ozrcaljuje, a da pritom nije utjelovljen u njima. Razlog je sljedeći: Džibril kao upravitelj elemenata može se ukazati u svim nebeskim i zemaljskim oblicima koji su u dometu do sedmoga neba. Lik u kojem se Džibril ukazuje pripada svijetu smještenom između duhovnog i materijalnog svijeta, tj. svijetu ideala, koji nije postojao prije njegovog pojavljivanja u njemu. Što će reći, njegovo pojavljivanje u tom obliku negira postojanje tog lika prije njega.

90 S. HME: جبرائيل عليه السلام; MK: جبرائيل ع م

91 S. HME; S. HP: وتجليه بها وهذا بالنسبة; MK: تجليه بها وهذا بالنسبة

92 Kur’an, LIII:17.

93 Kur’an, XIX:17.

Koji god bi on lik želio uzeti i u njemu se ukazati, pogledao bi u njegovom smjeru, a potom bi se u tom obliku i ukazao. To ne treba shvatati kao stapanje dvije postojeće stvari, jer ta fizička slika nije postojala prije Džibrilovog pojavljivanja i njegove transformacije u nju.

Zbog toga se to ne smije razumijevati kao da se Bog sjedinjuje sa svijetom onda kada se zrcali kroz sve što postoji, a što u suštini nije postojalo sve dok to Bog nije stvorio. Postojanje koje vidimo u svemu zapravo pripada samo Njemu, dok stvorene stvari moraju biti stvorene od strane Boga.

Stoga je Ibn al-Fāriḍ iznio tvrdnju da Bog, kada se zrcali kroz sva stvorenja, biva uzvišen iznad toga da se sjedini s njima, te je povezoao spoznaju ovog pitanja sa spoznajom Džibrilovog ukazivanja u liku Dihje i njegovog dolaska našem Poslaniku, a.s., s Božanskom Objavom. I on [Ibn al-Fāriḍ] je iznio dokaz za svoju tvrdnju, rekavši: „Evo Dihje, a naš je Poslanik u njegovom liku primao objavu od Džibrila. Pa mi reci da li je Dihje bio zaista Džibril ili se ukazao u ljudskom liku radi upute onima koji za uputom tragaju?”

„Hā” [u riječi „wa hā Dihya”, tj. „evo Dihje”] je riječ za skretanje pažnje, to jest, skretanje pažnje na stvar očitovanja Svistinitog Boga u bićima i manifestacijama u postojećim stvarima. Znači da je povjerljivi Džibril u prvom periodu objave dolazio našem Poslaniku, a.s., u liku Dihje. Reci mi: „Da li je Džibril bio Dihje ili se on pojavio pred onima koji su na putu upute u ljudskom obliku, tj. u liku Dihje, što bi diktiralo izreći da se [Džibril] utjelovio u njemu?”

Džibril nije bio Dihje. Upitna čestica „hemze” [u gore navedenom pitanju „’A Ğibrīlu”, tj. „Da li je Džibril”] služi za negaciju, zato što Džibril nije ušao u Dihjino postojanje niti se manifestirao njegovim postojanjem, iako je u njegovoj moći da se pojavi u svim oblicima do krajnje granice sedmog neba. Naprotiv, on se ukazao u njegovom liku, a to je idealan lik iz svijeta idealnih formi koji je različit od Dihjinog stvarnog postojanja. Taj lik je iz svijeta idealnih formi, dok je lik Dihje iz stvarnog svijeta. Pa kada spoznaš da je postojanje Džibrila ograničeno u odnosu na postojanje Sveistinitog Boga, u onom trenutku kada se ukazao i pojavio u liku Dihje, te da pritom nije riječ o utjelovljenju u njega, naučit ćeš na poseban način da je manifestacija Boga u oblicima bića u kojima se zrcali, uzvišena od utjelovljenja u njih.

I u njegovom [Poslanikovom] znanju o prisutnima postoji prednost u razumijevanju suštine viđenog, i to ne na osnovu vanjštine. On [Poslanik] vidi meleka koji mu donosi Objavu, dok ostali prisutni vide čovjeka koji mu pruža ruku zbog druženja.

To jest, u znanju Poslanika, a.s., u odnosu na prisutne, postojala je posebnost u suštini viđenog, tj. riječ je bila bez sumnje o Džibrilu. To je zato što Poslanik, a.s., vidi meleka u liku Dihje kako mu Objavu donosi, dok ostali vide samo čovjeka koji ga posjećuje radi druženja s njim.

Dakle, prisutni nisu vidjeli ništa osim ljudskog lika u kojem se Džibril ukazao, dok je Poslanik, a.s., vidio Džibrila kako mu se ukazuje u tom liku, pa on nije bio ništa drugo doli Džibril.

U vezi s mojim uvjerenjem u utjelovljenje, došlo mi je najispravnije shvatanje i uputa. To jest, meni je od najispravnijih shvatanja to da je viđenje Džibrila od strane Allahovog Poslanika, s.a.v.s., u toku Objave, božanska uputa za mene koja moju vjeru čuva od krivovjerja u utjelovljenje. Zaista je on, Alejhisselam, vidio Džibrila kako se predstavlja u liku Dihje, a taj lik nije bio Dihje lično.

Ukazivanje u pravilu nalaže da je poznati lik podređen pojavljivanju Džibrila u njemu, jer je on upravitelj elemenata i može se pojaviti u bilo kojem liku u kojem želi. Ta forma nije postojala prije njegove pojave u njoj, niti se može zamisliti sjedinjenje između Džibrila i forme u kojoj se manifestuje. Stoga se ne može zamisliti sjedinjenje prilikom Božijeg ozrcaljenja na bićima, jer su ta bića u stanju nepostojanja, a postojanje u njima pripada samo Bogu koji se zrcali i očituje na njima.

Znaj da je Sidretul-munteha Džibrilov stupanj, te da se on može pojaviti u svim nebeskim i zemaljskim elementima, bilo da su ti oblici ustvari oblici mašte ili postojanja. Međutim, ovdje se misli na njegovo pojavljivanje u obliku mašte, kao što je Poslanik, a.s., rekao: „Ovo je Džibril, došao vam je da vas pouči vašoj vjeri.”

A prije toga im je saopćeno sljedeće: Kada je Džibril htio doći kod Poslanika, a.s., uzevši lik čovjeka, oni [ashabi] su mu spriječili ulazak i vratili su ga. On [Poslanik] ga je prvo nazvao čovjekom zbog lika u kojem im se pojavio, potom je rekao: „Ovo je Džibril”, jer Džibril se ne pojavljuje u liku čovjeka osim putem manifestacije u njega. Oblik u kojem se Džibril nalazio je oblik mašte, sličan stvarnom obliku koji je pripadao Dihji, ali ne i identičan s njim.

Znaj da Allahovi odabranici, ljudi koji su uspjeli osloboditi svoju dušu od vezanosti za materijalni svijet i tijelo, ostavljaju svoje fizičke oblike na Zemlji te se odvajaju od svojih stvarnih oblika, a potom ulaze u zemlju stvorenu od ostatka ilovače, preostale od palme, koja je stvorena od ostatka zemljane smjese Adema.

Šejh [Ibn Arebi], Allah bio zadovoljan njime, rekao je u svom djelu *Mekanska otkrovenja*, tačnije u osmom poglavlju, sljedeće: *Uzvišeni Allah, kada je stvorio Adema, a.s., koji je bio prvo ljudsko tijelo i kojega je učinio osnovom nastanka ostalih ljudskih tijela, znaj da je tada preostao ostatak smjese ilovače [od koje je stvoren]. Od tog ostatka stvorio je palmu. Tako da je palma Ademova sestra, a nama je tetka. Vjerozakon ju je nazvao tetkom i uporedio je s vjernikom. Ona ima začudne tajne koje nema nijedna druga biljka. A od ilovače, nakon što je stvorena palma, uistinu je ostao komad veličine*

zrna susama. Allah je od tog ostatka rasprostro prostranu zemlju. Kada bi se Arš i sve što on obuhvata, potom Kursijj, nebesa, zemlje i ono što je ispod njih, te svi dženneti i džehennemi stavili na tu zemlju, sve bi bilo kao prsten bačen u nepreglednu pustinju. Tako završava govor njegov.

Kada gnostik poželi ući u tu zemlju i odvojiti se od svog tijela, na ulazi-ma će pronaći čudne i divno stvorene oblike. Jedan od stanovnika te zemlje prići će mu i odjenuti ga odjećom koja će biti u skladu s njegovim duhovnim stepenom. Tako se ljudi koji su uspjeli osloboditi svoju dušu od vezanosti za materijalni svijet i tijelo pojavljuju svojim dušama u obliku koji je vezan za tu zemlju, kao što su to neki od gnostika stanovnika te zemlje prenijeli šejhu Muhjiddinu Ibn Arebiju, što je spomenuto u osmom poglavlju *Mekanskih otkrovenja*. Također, ljudi koji su uspjeli osloboditi svoju dušu od vezanosti za materijalni svijet i tijelo odvajaju se od svog tijela i poprimaju lik druge osobe, kao što je šejh šejha Evhaduddina Kirmanija poprimio lik upravitelja bolnice u Sindžaru.

U *Mekanskim otkrovenjima* rekao je šejh [Ibn Arebi], neka je Allah zadovoljan njime: *Pričao mi je Evhaduddin ibn Ebi Fahr el-Kirmānī, neka ga Allah uputi: „Kao mladić sam služio jednog šejha. On se u Mehari razbolio, tj. imao je stomačne tegobe. Kad smo te prilike stigli u Tikrit, obratio sam mu se: O moj prvače, dozvoli mi da ti na putu nađem dobar lijek kod upravnika bolnice u Sindžaru. Kad je vidio moju brigu, rekao mi je: Idi kod njega. Tada sam otišao do upravnika, koji je sjedio u šatoru, okružen svojim ljudima, dok je svijeća bila ispred njega. Niti je on mene, niti sam ja njega poznao. Vidio me je kako stojim među ljudima, pa je ustao, uzeo me za ruku, potom iskazao poštovanje i upitao: Šta ti treba? Rekao sam mu za stanje šejha. On je tada pripremio lijek i dao mi ga, a zatim je krenuo da me isprati. Njegov sluga je tom prilikom nosio svijeću ispred njega. Ja se pobojah da on ne ode sa mnom sve do šejha, pa sam ga zakleo da se vrati, i on se vrati. Zatim sam došao šejhu, dao mu lijek i spomenuo mu plemenitost upravitelja bolnice prema meni. Šejh se nasmiješio i rekao mi: O sine moj, sažalio sam se na tebe kad sam vidio tvoju brigu za mene, pa sam ti dopustio da odeš. Kad si otišao, pribojao sam se da te upravitelj ne osramoti odbijajući te, pa sam se odvojio od svog tijela i poprimio lik tog upravitelja te sjeo na njegovo mjesto. Kad si došao, ukazao sam ti poštovanje i učinio s tobom ono što si vidio. Zatim sam se vratio u svoje tijelo, a meni taj lijek ne treba, niti ga koristim.” Eto, ovo je osoba koja se pojavila u liku drugoga. Pa kako je tek sa stanovnicima one [duhovne] zemlje!* Tako završava govor njegov.

Takvo je stanje ljudskih bića koja su uspjela osloboditi svoju dušu od vezanosti za materijalni svijet i tijelo. Oni se pojavljuju u duhovnim i svjetlosnim oblicima, kao i u materijalnim, postojećim. A Džibril je upravitelj elemenata, pa se tako pojavljuje u elementarnim nebeskim i zemaljskim

oblicima, bilo da su ti oblici idealni oblici ili pak stvarni i konkretni oblici. Također se pojavljuje u oblicima ljudskih duša i u nadahnućima srca. Rekao je Alejhisselam: „Uistinu mi je Ruhul-Kudus (Džibril) objavio da nijedna duša neće umrijeti dok ne upotpuni svoju (određenu) opskrbu.”

Znaj da se pojavljivanje Džibrila i njegovo spuštanje u materijalnom obliku dešava na tri načina. Prvi način je njegovo pojavljivanje u idealnom obliku, kao što se pojavio Poslaniku, a.s., u duhovnom obliku. Allah Uzvišeni je rekao: „...i on joj se prikazao u liku savršeno stvorena muškarca.”

Ovo pojavljivanje ima dvije vrste. Prva je da svako ko je bio prisutan kod Poslanika, a.s., vidi Džibrila u liku čovjeka, ali ga ne prepoznaju kao Džibrila, osim Poslanika, a.s. Druga vrsta je da ga ne vidi niko osim Alejhisselama.

Sljedeći način je njegovo pojavljivanje u stvarnom, postojećem obliku, bilo da je taj lik određena i poznata osoba ili pak neodređena i nepoznata osoba. I ovo pojavljivanje u stvarnom obliku također ima tri vrste. Prva je da ta osoba [čiji se lik uzima] nije svjesna onoga što melek čini preko nje [tj. preko njenog lika]. Druga je da ta osoba ima znanje o djelima koja se čine preko nje. Međutim, ona ne zna da je onaj koji govori preko njenog jezika ustvari melek koji Poslaniku Objavu prenosi. Zapravo on misli da se to dešava u pojedinim situacijama, jer je čovjek stalno između duhovne potištenosti i olakšanja. A to se odnosi na slučaj kada se radi o čovjeku. Međutim, kada se melek pojavi Vjerovjesniku u tjelesnom liku, taj lik je općenitije od ljudskog lika, bilo da je taj lik idealna ili egzistencijalna forma. On [melek] mu [Poslaniku] prenosi dio Objave koja je spuštena. Kada se Objava preda njegovom sluhu, on je čuje, a kada se preda njegovom vidu, on je vidi. Tako se ono što se primi vidom poklapa s onim što se prima sluhom. Treća vrsta je da melek uzima vlasništvo nad tom osobom i preuzima njena osjetila, a da ta osoba nema ikakvog znanja ili osjećaja o tome što se kroz nju manifestira, kao kada je čovjek savladan. I treći način je da se melek spusti na srce Poslanika, pa Poslanik bude svjestan i na svom srcu osjeti spuštanje meleka s Objavom.

Kada spoznaš ova tri načina, znaj da se Džibril, a.s., pojavljuje u idealnom svjetlosnom obliku i u stvarnom, konkretnom obliku. Međutim, ono što se ovdje želi naglasiti jest njegovo pojavljivanje u obliku mašte, koji nije postojao prije njegove pojave u njemu. Svrha toga je da se dokaže kako se Sveistiniti Bog zrcali u ogledalima stvorenja, potpuno čist od ideje utjelovljenja.

Ako si spoznao da pojavljivanje Džibrila, a.s., u liku Dihje nije utjelovljenje u njemu, onda je Božansko očitovanje, koje je svetije i čistije od pojavljivanja Džibrila, preče da bude uzvišeno iznad vjerovanja u utjelovljenje. To je zato što su stvorenja ništavna, a njihova pojava u ogledalima suština je pojave Boga i Njegovog ozrcaljenja u njima. A ozrcaljenje Istinitog Boga, kao najsvetije ozrcaljenje, drugačije je od općeg egzistencijalnog ozrcaljenja upotpunjenih ljudi. A Allah upućuje koga hoće na Pravi put.

Zaključak

U radu je predstavljena risala naslova *Risāla fī bayān tamattul al-Ġibrīl fī šūra al-bašar / Risala o Džibrilovom pojavljivanju u ljudskom liku*, koju je na arapskom jeziku napisao poznati bošnjački znalac šejh Abdulah Bošnjak (um. 1644). U uvodnom dijelu rada osvrnuli smo se na značaj Bošnjakovog stvaralaštva i naučnog opusa na polju tesavvufa te komentarisanja sufijskih klasika poput djela Ibn Arebija i Dželaludina Rumija. Nakon toga, predstavili smo kraću biografiju autora, osvrćući se na njegov životni put, duhovno stasavanje, te plodonosno stvaralaštvo na sva tri orijentalna jezika. Uvidom u dosadašnju literaturu, zaključujemo da se djela Abdulaha Bošnjaka mogu podijeliti u četiri grupe, i to djela iz oblasti tesavvufa, zatim tefsira, književnosti te djela u kojima autor obrađuje različite teme.

U nastavku rada uvrstili smo opće informacije o risali koja je bila predmet našeg interesovanja, počev od njene nominacije u različitim rukopisnim primjercima. Zatim su navedene biblioteke u kojima su pohranjeni rukopisni primjerci ove risale, navodeći njihove signaturne brojeve, i to prvo one zapisane na arapskom jeziku, zatim prijevode na osmanski turski jezik. Pregledom rukopisne građe utvrdili smo da je risala koja je sadržana u rukopisnom kodeksu pohranjenom u Süleymaniye biblioteci (Carullah, no. 2129, fol. 189b-191a), ispisana rukom samog autora, odnosno da je riječ o autografu. Uzevši u obzir ovaj važan podatak, pristupili smo kataloškom opisu spomenutog kodeksa, kao i prijepisa same risale, koja je bila osnov našeg daljeg rada.

Nakon navedenih podataka, predstavili smo sadržaj risale, pronalazeći određena uporišta u islamskoj tradiciji (hadisu). Nakon toga, sačinili smo kritički tekst risale, primarno se fokusirajući na autograf, a konsultujući i ostale prijepise. Sadržajne i ortografske razlike prisutne u drugim prijepisima naveli smo u podnožnim napomenama teksta. U konačnici, predstavili smo integralni prijevod *Risale o Džibrilovom pojavljivanju u ljudskom liku*. Obradom ove risale na gore opisani način razjašnjena je još jedna dimenzija naučnog stvaralaštva Abdulaha Bošnjaka.

Izvori i literatura

a) Neobjavljeni izvori

- Milli Kütüphane, Ankara Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi Koleksiyonu, no. 06 Hk 2144/10, fol. 38a-40a
Süleymaniye Kütüphanesi, Carullah Koleksiyonu, no. 2129, fol. 189b-193a
Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi Koleksiyonu, no. 2864, str. 76-86
Süleymaniye Kütüphanesi, Haşim Paşa Koleksiyonu, no. 21, fol. 37a-40b
Süleymaniye Kütüphanesi, Nafiz Paşa, no. 509.

b) Literatura

- Azamat, Nihat, „Evhadüddin-i Kirmânî”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, sv. 11, Istanbul, 1995, str. 518-520.
Bašagić, Safvet-beg, *Bošnjaci i Hercegovci u islamskoj književnosti*, prir. Lejla Gazić, BZK Preporod, Sarajevo, 2007.
Bošnjak, Abdulah, *Tajna jamačnog uvjerenja*, prev. Mubina Moker, Fondacija „Baština duhovnosti”, Mostar, 2019.
Bošnjak, Abdulah, *Tumačenje dragulja poslaničke mudrosti: skidanje duvaka s nevjesta božanskih objava na uzvišenim stolicama mozaičke mudrosti*, sv. I-IV, prev. Rešid Hafizović, Institut „Ibn Sina”, Sarajevo, 2008–2011.
Čehajić, Džemal, ”O jednom filozofskom traktatu šejha Abdullaha”, *Prilozi za orijentalnu filologiju*, 32-33/1982-83, Sarajevo, 1984., str. 65-86.
Čehajić, Džemal, ”Šejh Abdulah Bošnjak ‘Abdi‘ bin Muhamed al-Bosnevi (um. 1054/1644)”, *Zbornik radova Islamskog teološkog fakulteta u Sarajevu*, br. 1, Sarajevo, 1982., str. 75-81.
Čemo, Kenan, *Rječnik sufijско-tarikatskih izraza*, Bookline d.o.o., Sarajevo, 2022.
Čolo, Nusret, „Šarihul-fusus – Abdullah Bosnevi (k.s.)”, *Znakovi vremena*, vol. 7, br. 25, Naučnoistraživački institut „Ibn Sina”, Sarajevo, 2004., str. 180-202.
Aḍ-Ḍahabī, Šamsuddīn Muḥammad b. Aḥmad b. ‘Uṭmān, *Siyar a‘lām an-nubalā’*, sv. 22, ur. Baššār ‘Awwād Ma‘rūf; Muḥyī Halāl as-Saruḥān, Mu’assasa ar-Risālah, Bayrūt, 1417/1996.
El-Eškar, Umer Sulejman, *Svijet meleka*, prev. Semir Rebronja, El-Kelimeh, Novi Pazar, 2007.
Ibn Arebi, Muhjuddin, Eš-šejhu-l-ekber, *Izbor tekstova iz djela Mekanska otkrovenja*, sv. I, prev. šejh Salih Ibrišević; Ismail Ahmetagić, „Ibn Arebi”, Sarajevo, 2011.

- Korkut, Besim, *Kur'an: originalni tekst sa prijevodom Besima Korkuta*, El-Kalem, Sarajevo, 2018.
- Özdemir, Mehmet, „Bosnalı Abdullah Efendi'nin „Şerh-i Beyt-i Mesnevî'si””, *The Journal of Academic Social Science Studies*, br. 62, Elazığ, 2017., str. 171-181.
- Es-Sallabi, Ali Muhammed, *Vjerovanje u meleke*, prev. Edin Redžepagić; Fuad Preljević, El-Kelimeh, Novi Pazar, 2022.
- Seljaci, Emrah, „Şerh-i Cezîre-i Mesnevî: Poetski komentar *Mesnevije* Abdullaha Bosnevija”, *Živa baština – časopis za filozofiju i gnozu*, vol. XI, br. 38, Fondacija „Baština duhovnosti”, Mostar, 2025., str. 68-79.
- Tatlı, Bekir, „Fusûsu'l-Hikem Şârihi Abdullah-ı Bosnevî'ye (ö. 1054/1644) Ait Bir Risâle: er-Risâle fî Temessüli Cibrîl”, *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, VI/15, İstanbul, 2005., str. 301-310.
- Turan, Şerafettin, „Kemalpaşazâde”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, sv. 25, Ankara, 2022., str. 238-240.

PRILOG

Početne stranice risale

[Süleymaniye Kütüphanesi, Carullah Koleksiyonu, no. 2129, fol. 189b-190a]

**A Treatise on Jibreel's Appearance in Human Form
by Abdulah Bošnjak**

Abstract

This paper presents a previously unstudied treatise entitled *Risāla fī bayān tamattul al-Ġibrīl fī šūra al-bašar* / Treatise on Jibreel's Manifestation in Human Form. The treatise, composed in Arabic, was authored by the renowned Bosnian scholar Shaykh Abdulah Bošnjak (Ar. 'Abdullāh Busnawī), widely known in the scholarly tradition as *Šāriḥ al-Fuṣūṣ*, the commentator of Ibn 'Arabī's *Fuṣūṣ al-Ḥikam*. The introductory section of the paper provides general information about the author and his scholarly and literary oeuvre, followed by a presentation of the manuscript codex in which the treatise is preserved. Ultimately, for the first time in the domestic scholarly literature, the Arabic text of the treatise is offered—accompanied by the textual variants found in other manuscript copies, listed in the footnotes— together with its unabridged translation into Bosnian.

Keywords: Abdulah Bošnjak, treatise, Jibreel, manifestation (Ar. *tağallī*), embodiment (Ar. *ḥulūl*), appearance (Ar. *tamattul*), Dihya al-Kalbi.